

Posudek na disertační práci

Jan Benda,

„Do vlasti z vlasti emigrují a zpátky zase...“ Migrace z okupovaného pohraničí ve druhé republice

Praha, Ústav českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy 2011, 479 s.

Tématem disertační práce je všestranná analýza migrace z pohraničního území Československa, přičteného v důsledku mnichovského rozhodnutí Německu a na základě polského ultimáta i Polsku. Je až s podivem, že oněch pouhých 167 dnů druhé republiky vzbuzuje i po více než sedmdesáti letech poměrně značný zájem veřejnosti. Snad ještě více udivuje skutečnost, že historická obec tomuto zájmu nevyšla náležitě vstříc, takže zmíněné téma nebylo dosud souhrnně zpracováno. Hned úvodem lze konstatovat, že posuzovaná disertační práce tuto mezeru v historickém poznání důstojně zaplňuje, neboť vymezený cíl práce se jejímu autorovi podařilo úspěšně splnit. Zároveň jde o počín mimořádně aktuální, který v době současného oživeného zájmu o migrační pohyby v novodobé Evropě může významně přispět k lepšímu pochopení jejich příčin a vývoje.

Kombinace chronologického a tematického přístupu ke zpracování tématu umožnila autorovi zjistit, analyzovat, zhodnotit a interpretovat ony pomnichovské migrační procesy, zachytit jejich genezi, průběh, rozsah a dopad, a to z pohledu celostátního, který umožňuje komplexní zpracování celé problematiky. V tomto duchu komponoval autor i svou práci, která je jakýmsi kompendiem informací o zvoleném tématu, s obdivuhodnou šíří a hloubkou záběru. Na rozdíl od dosavadních prací se nesoustředil pouze na vznikající Říšskou župu Sudety, ale snažil se popsat migrace ze všech odstupovaných částí českých zemí, tedy včetně území na jihozápadě a jihu Čech, jihu Moravy, Hlučínska a Těšínska. Jeho výklad volně prostupuje oběma chronologickými mezníky druhé republiky, neboť zachycuje i předchozí migrační přesuny probíhající už od května 1938, a zčásti též migrace ze Slovenska a Podkarpatské Rusi.

Započal ho rozbořem situace Čechů, ale také německých antifašistů a Židů v pohraničních oblastech, jimž nebyvala věnována dostatečná pozornost badatelů. Argumentačně podložil své rozboř počtu a struktury migračních vln, přičemž prověřil dosavadní výpočty a srozumitelně vysvětlil dosavadní rozpory ve statistikách, spočívající především v odlišném přístupu badatelů ke kategorii uprchlíků a přemístěných státních zaměstnanců a jejich rodin. Proto hned úvodem věnoval mimořádnou pozornost přesnému vymezení používaných pojmů. V nejužší třetí kapitole pak podrobně popsal situaci uprchlíků na půdě druhé republiky, od reakce československých úřadů na rostoucí migraci po činnost organizací pečujících o uprchlíky. Oceňuji, že nechybí důkladný rozbor dobového tisku s pestrou škálou názorů na uprchlické vlny. Samostatně je zhodnocena sociální a zdravotní péče o uprchlíky stejně jako podmínky pro vystěhovalectví a emigraci z politických či rasových důvodů.

Práci uzavírá přehled o vztazích mezi uprchlíky a starousedlíky, jak to umožňují zjistit dochované situační zprávy a vzpomínky pamětníků, a stručný exkurs do řešení majetkové situace uprchlíků, jež spolu s dodnes aktuální problematikou odškodnění již přesahuje stanovený rámec práce. V úvodu nechybí podrobný rozbor pramenů a literatury a stanovení metodologických postupů, podobně jako důkladné závěrečné shrnutí. Fotografická příloha přináší vesměs málo známé snímky dokládající situaci uprchlíků, doprovázené výtečným komentářem, bohužel však bez údajů o původu fotografií. Statistiky a účelně sestavené tabulkové přehledy celé dílo rovněž dobře uzavírají. Citelně však postrádám personální rejstřík, který v publikovaném díle jistě nebude chybět.

Už v rozboru literatury autor konstatoval, že ačkoliv o druhé republice vzniklo už několik monografií, problému uprchlictví jich bylo věnováno jen minimum. Pečlivě zmapoval i drobné příspěvky k této problematice, zhodnotil význam zakladatelské práce Šimovy z roku 1945 i posun, jaký v této problematice znamenaly práce Bartoše a zvláště Gebharta, který upozornil i na dosud opomíjené archivní zdroje. Úctyhodný je i přehled těchto využitých zdrojů, jemuž lze mírně vytknout snad jen přílišné soustředění na archivy v Čechách, neboť z oblasti Moravy a Slezska zde není zastoupen ani jediný, ač jejich fondy ke sledované problematice nesporně mají co říci. Ze zpráv v centrálních archivech lze jistě dobře poznat i poměry na Moravě a ve Slezsku, takže práce v tomto nic nezkreslila, ba právě naopak, podala první komplexní pohled na celé území českých zemí, nicméně se i v ní občas objeví, byť neúmyslné, zdůraznění „centrálního přístupu“. Např. na s. 11 při vytyčování svého záměru autor uvádí, že se jeho práce soustředí „na problematiku migrace z odstoupených českomoravských území“, přičemž ale podstatná část Říšské župy Sudety, Hlučínsko i Těšínsko se nacházely na území Slezska.

Formální úroveň práce je dobrá, celek je přehledný, řazení kapitol je funkční a zvýraznění citací kurzívou napomáhá zřetelnosti výkladu. Totéž v podstatě platí o úrovni jazykové. Styl je odborně výstižný a přesný, přitom dobře srozumitelný a čtivý. Gramatické chyby patří jen k výjimečným opomenutím, např. „jednání, ze kterého **ji** mohly vyplývat“ (47), „v Pusté Polomy“ (65), „základními cíly uprchlíků“ (356). Týkají se některých anakolutů, např. „k nárůstu násilí páchaném“ (12), „starousedlíky žijících v pohraničí“ (23), „disponuje prameny týkající se utečenců“ (31), „až k různé formy vypovídání“ (96). V celém díle je chybně užíván spojovník ve významu pomlčky (např. „jednoho celku - Říšské župy“ (20), „200 - 300 osob“ (97) aj. Odkaz na studii ve sborníku bývá někdy uvozen slůvkem *in* s tečkou nebo dvojtečkou, a s malým „i“ po tečce, např. Mníchov a československé pohraničí. *in*. Vyhnání... (pozn. 63, 212), Území a obyvatelstvo. *in*: Kural, V... (pozn. 65) aj. Historik Nenička je na mnoha místech psán jako Něnička (16, 98, 100), ač v závěrečné bibliografii je uveden správně. Název polské organizace bojůvkářů správně zní Legion Zalzianški (95). Soudní okres na Těšínsku se správně jmenoval Fryštát (dnes součást Karviné) a nikoliv Fryšták, ten je na Zlínsku (95). K formálním nedostatkům patří nejednotné psaní odkazovacích indexů, jež jsou psány po interpunkčním znaménku jen tehdy, je-li jím tečka, v případě čárky jsou ale všude psány před ní (⁹, ¹⁰, ¹¹, ¹², atd.). Označení kapitoly VII. graficky splynulo s podkapitolou VII.1., a to v obsahu i v textu. Zvýrazňování některých slov či myšlenek tučným písmem je místy poněkud nesystematické, ale možná mi to tak jen připadá. Chtěl bych ale zdůraznit, že zmíněné jazykové a formální drobnosti jsou pouhou výjimkou v jinak velmi pečlivě odvedené práci, jejíž jazykovou úroveň lze spíše jen chválit.

Autor se důkladnou analýzou obsáhlé faktografické základny (jen odkazy na zdroje obnášejí 2 145 položek) dobral i k novému hodnocení některých historických faktů a jevů. Kromě již zmíněného vysvětlení rozporů v počtech uprchlíků vyvrátil například tvrzení o tom, že v pohraničí nebyli žádní čeští starousedlíci, či že všichni Češi odtamtud uprchli. Jeho práce je řemeslně poctivá, mimořádně všestranná a zároveň důkladná, navíc napsaná čtivým jazykem a stylem, v němž lze dobře rozpoznat a ocenit autorovo osobní zaujetí sledovanými událostmi a jejich aktéry, vědomí tíže jejich osudu a statečnosti, s níž svůj nelehký úděl překonávali. Práce nesporně zasluhuje, aby byla co nejdříve vydána, neboť je pro českou historiografii významným přínosem.

Autor plně prokázal, že umí pracovat s archivními prameny i odbornou literaturou, ovládá zásady a metody historické práce, umí zjištěná fakta náležitě analyzovat, zhodnotit a tvůrčím způsobem charakterizovat, i vhodně zvolenými jazykovými prostředky zobecnit a srozumitelně popsat. Práce Jana Bendy Podle mého názoru vyhovuje všem požadavkům

standardně kladeným na disertační práce v oboru historie a proto doporučuji, aby byla přijata k obhajobě.

V Ostravě, 18. 5. 2011.

Prof. PhDr. Mečislav Borák, CSc.
Slezská univerzita v Opavě